

ՄԱՆԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նամակները:
Օտարաբարակացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Манук»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):
Յայտարարութիւնն ընդունվում է ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնները համար վճարում են
իրաքանչիւր ըստին 2 կոպեկ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 7-ին սեպտ.

Թէև սովորական է, որ մեր երկրում ամեն նոր
սկսած ձեռնարկութիւն, նախ քան բոլորովին
կանոնաւորվի, զանազան փորձանքներին է ենթարկ-
ւում, մասնաւոր թէ այդ ձեռնարկութեան գա-
ղափարը վերցրած է լինում Եւրոպայից. թէև
սովոր ալ տեղ է լինելիք զանազան կարիկա-
տուներին, բայց այնու ամենայն կարելի էր
սպասել, որ մեծ ծախքեր պահանջող հիմնարկու-
թիւններ կը ձգտեն միայն այնպիսի անձերին
հրաւիրել իբրև պաշտօնակա, որոնց մօտ պարտա-
ճանաչութեան զգացմունքը զարգացած է: Այս
մտածմունքներին ես ակամայ հասայ, երբ այս օ-
րերս նոր բացված Բազուկ երկաթուղու գծով ճա-
նապարհորդեցի դէպի Գանձակի գաւառը և մի
քանի անձնութիւններ տեսնելու առիթ ունե-
ցայ: Չեմ խօսի այնպիսի փոքր անյարմարութիւն-
ների մաս, որ, օրինակի համար, շատ անգամ կայ-
արաններ հասնելով ճանապարհորդը չէ իմանում
ինչ տեղ է գտնվում, որովհետև կօդուկտորները
միայն երբեմն են բարեհաճում, երբ իրանք ցան-
կութիւն են զգում, տեղի անունը աղագրարելի
էր խօսում, որ փոքր կայարաններում շատ ան-
գամ ճանապարհորդները ստիպված են ամենքը
մի դռնով կայարան մտնել, այն ինչ մնացածնե-
րը փակ են մնում, այնպէս որ երկրորդ կամ ա-
ռաջին կարգի զանգեղ մտնել ցանկացողը ստիպ-
ված է բազմաթիւ զանգեղով անցնել, չը նայելով
որ ամեն մէկ սենեակ, ինչպէս և հարկաւոր է,
իր առանձին մուտք ունի. չեմ խօսում այն բա-

նի վրա, որ, օրինակ, Շամքոր կայարանի դրան
առաջ այնպիսի փոս է գտնվում, որ կատարեալ
լիճ է դառնում անձրևի ժամանակ և մտնողը
պետք է մարմնամարգական վարժութիւններ անի
նրա վերայից թռչելու և տուն մտնելու համար:
Այդ բոլորը չնչին բաներ են այն անցքի համե-
մատ, որ պատահեց ինձ նոյն իսկ այդ յիշված
կայարանում: Վերադառնալով մի ճանապարհոր-
դութիւնից ես հասայ Շամքոր երկայնքան 11 ժա-
մին և մտադիր էի շարունակել ճանապարհս դի-
չերը ժամը 11/2-ին դէպի Թիֆլիս: Երկար ուղևո-
րով որ կատարեմ բացվի տոմսակ վերցնել կար-
գանալու համար, ես ման էի դալիս կայարանի
շինութեան մէջ, և առիթ ունեցայ նկատել, որ
բոլոր պաշտօնեաները մէկը միւսից յետոյ քնեցին,
հեռագրական բաժնի պաշտօնեան նստած իր ա-
թոռի վրա քնում էր: Չը նայելով, որ հեռագիրը
անդադար գործում էր, հեռագրաւորներ ընդունող
չը կար: Լսվում է գնացքի մօտենալը. կատար-
մունք է կողպած. ես որոնում եմ կայարանի կա-
ռավարին— դուր: Գնացքը մտնում է կայարա-
նը. ես հազիւ կարողանում եմ զարթոյնել տեղե-
րաֆիտոսին, բայց նա իմ հարցին թէ երբ կը
բացվի կատար, լակոնաբար պատասխանում է՝
«Երբ կայարանի կառավարիչը կը գայ».— Իսկ դա
նր է, եղաւ հարցը.— նա կը գայ: Եւ լակոնա-
կան պատասխանը: Գնացքի չվելուց է լսվում, ըը-
նախաժամայն պահապանները վառում են երկու
լապտերներ. գնացքը վերջապէս կանգնում է, իսկ
եւ դարձեալ գտնվում եմ մոլթ և փակ կատարի
առաջ: Ճարահաճառ իմ բազմաթիւ տանում եմ
կառք և այնտեղ գնացքի առաջ տեսնում եմ կայ-
արանի կառավարչին և ահա մեր մէջ ծագում է
հետեւեալ խօսակցութիւն:
Ես. Պարոն, երբ էք տալիս տոմսակներ, ինչ
ինչ էք սպասեցնում ճանապարհորդներին, ինչ
կատարի մօտ էք:

Ես. Ի՞նչի ինձ չը կանչեցիք:
Ես. Ճանապարհորդները դուրս համար չեն որ
յիշենք նա պաշտօնեաներին իրանց պարտաւորու-
թիւնը կատարել. կարծեմ, դուք էք պոլիտիկ
համար և ոչ թէ նա ձեզ համար:
Այս խօսակցութիւնը շարունակվում է կատ-
արի մօտ աւելի և աւելի սաստիկ դառնալով.

— Ի՞նչպէս է Գեմանովիչի կենցաղավարու-
թիւնը, որտեղ է նա, հարցրի իմ հին ընկերներից
միին:

— Օ՛, Գեմանովիչը այժմ ինչպէս ձուլը ջը-
րումն է, պատասխանեց իմ նախկին բարեկամս
— Գեմանովիչը մեզանից իւրաքանչիւրից աւելի
յաջողութիւն ունեցաւ իր ասպարիզում:
Հէնց ուսանողական նստաբանից ազատվեցաւ թէ
չէ, իսկոյն նշանակվեցաւ Բէլգրադի բանտերի վե-
րաւոր: Գիտես, որ նա միշտ հակված դէպի
քրեական օրէնքները, միշտ երեսկայում էր լինել
կրիմիալ իւր և նայում էր յանցատարների
վրա ինչպէս իր բնական պայքաններին վրա:
Գեմանովիչը բնակվում էր Բէլգրադի ամրոցում:
Ուղեորովեցայ նրա մօտ: Գտայ նորան խոհանո-
ցում, զբաղված ահապէս կաթնալուծով, որի մէջ կե-
րակուր էին պատրաստում բանտարկեալների հա-
մար:

— Այ, լաւ ժամանակ եկաք, ուրախութեամբ
բացականչեց Գեմանովիչը, և փաթաթվեցաւ ինձ.
— Կերակուրը պատրաստ է, իսկոյն գնանք սեղա-
նի մօտ:

Գիտէի ուշքս հաւաքել, Գեմանովիչը ձեռ-
քիս տուեց մի փայտեայ մեծ գդալ:

— Դէ կեր, ուրախ ըզալում էր նա: Սա մոռ-
ւել էր իմ սպասն է— magnifique: Մտաբերում եմ
Փարիզում, Բուխարեսում, մենք սորանից լաւը
չէինք ուտում:

Ես կերակուրի համը տեսայ, բայց պէտք է
խոտորվանած, որ ինձ դուր չկաւ այդ կերակու-
րը, ճարահաճառ լուցից:

— Վերջապէս, հին բարեկամս, դու ինձ մօտ ես:

տոմսակները հազիւ կարողանում եմ ստանալ. ես
բողբում եմ:

Ես. Պարոն, ես ձեզ առաջին անգամ եմ տես-
նում:
Ես. Ես ձեզ նոյնպէս առաջ երբեք տեսած
չեմ, բայց այնու ամենայնիւ պահանջում եմ,
որ դուք ձեր պարտաւորութիւնը կատարեք և կը
բողբեմ ձեզ վրա երկաթուղու վարչութեան մօտ:
Վերջապէս տոմսակները (մենք երկու հօգի
էինք) ստանում եմ և վազում եմ, որովհետև երկ-
րորդ զանգակ է լսվում: Բայց ահա տեսնում եմ
որ տոմսակների վրա գրված է «Շամքոր-Երևան-
պոլ», այն ինչ ես Թիֆլիս գնալու համար էի
վճարել. էլ ժամանակ չը կայ կորցնելու: Ես ժա-
նարմին յանձնում եմ տոմսակներս, որ յետոյ
փոխի և պահանջում եմ, որ քնացքը չարձակեն
մինչև որ ուղիղ տոմսակներ չը ստանամ: Կօնտ-
րօլօրը փորձում է ինձ մեղադրել, բայց ստիպ-
ված է համաձայնվել, որ ես իրաւացի եմ: Աւե-
լորդ եմ դատողութիւններ պատմածից յետոյ:

Ա. Արծրունի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Тифлисские Объявления» լրագրի № 210
մէջ տպվեցաւ պ. Նիկոլոս մի շատ գեղեցիկ բա-
նաստեղծութիւն «Дачные презы» վերնադրով:

«Русский Курьер» լրագրում կարդում ենք,
որ Մոսկույի բնակիչներին լաւ ծանօթ հայ դե-
րասան Արամեանց վիճակաբաղ է կամեում զցել
իր երկու նկարած պատկերներ: Մինը ներկայաց-
նում է շամլէտ, միւսը Օֆէլիա: Այն անձինք, ո-
րոնք տեսան յիշեալ նկարչութիւնները, գովասա-
նել են խօսում նրանց մասին:

Չը գիտեմ ինչին վերաբերել, որ երկու օր է
արդէն «Новости» լրագրի Թիֆլիսի բաժանորդ-
ները ոչ ոք չէ ստանում այդ լրագիրը: Այդ ԼԵ-
րագիրը մեզ ուղարկվում էր դաւարեցած «Горю»
լրագրի փոխարէն: Արդե՞ք դա կը նշանակի թէ
«Горю» շուտով կը հրատարակվի—այդ չը գի-
տեմք:

Հիւրանոցում դու չես մնայ, չէ: Ես քեզ քաշը կը
տամ: այստեղ: Կինս հրաւիրված է իր ծնողաց
մօտ Խաչկա և ես մենակ եմ մնացել: Քեզ այլ
ես բաց չեմ թողնի այստեղից, իսկոյն կուղար-
կեմ երկու բանտարկեալներին քո պայուսակը բե-
րելու պրծաւ գնաց:

— Բանտարկեալին, բացականչեցի, շուտաւ
լինելով առաջարկութիւնից. չէ որ նորանք իմ
բոլոր շորերս կը գողանան: Ի՞նչպէս կարելի է
յանձնարարութիւն տալ աւաղակներին:

— Զանգարումի, եղբայր, պատասխանեց Գե-
մանովիչը, աշխուժով խփելով ուսիս: Իմ ուղեւա-
ղիները (սերբիացիք այդպէս են անուանում բան-
տարկեալներին) զոդութեան վրա չեն էլ մտա-
ծում: Նորա ազատ չըլլում են քաղաքում, ամբողջ
համար գնում են կենսական պիտոյքներ, և ժա-
մանակ առ ժամանակ թէ ինձ և թէ կնոջս հա-
մար առետուր են անում: Իմ տունը ոչ մի ժա-
մանակ չէ փակվում և իմ բոլոր ծառաներս կալանա-
ւորւան են, և մինչև հիմա տանիցս մի անեղ չէ
կորի: Իմ կառավարը, խոհարարը, այգեպանը—
ամենքը այս բանտարկեալներին են, մինչև ան-
գամ երեխաներս դայակը մի բանտարկեալ կին է:
Իմ խորթը, բանտարկեալն ևս կարող է այդ
ծառայութիւնն անել, և ես ուրախութեամբ կը
յաճեի որոշոյն նորանց, բայց կինս չէ համաձայ-
նու: Այստեղ Գեմանովիչը սկսեց բացատրել իր
երկայցիւններ բնաւորութիւնը, որը ինձ շատ հե-
տաքիւր թվեցաւ: «Սերբիական այն ժողովուրդը
ներք անց նա—որոնք իշխանութեան մէջ են
բնակվում, բոլորովին տարբեր են իրանց բնաւորու-
թեան այն սերբիցից, որոնք բնակվում են Գու-

Լրագիրներում կարդում ենք որ Տուրքմենի
դադալին Ս. Պետերբուրգի մէջ դիմաւորելու հա-
մար նշանակված են Ս. Պետերբուրգի քաղաքային
դռնայից որպէս պատգամաւորներ ինչն քաղա-
քաղուս Գլազունով և ձայնաւորներ Կրասնիկի,
Ստանիսլավիչ, Սեմեւսկի և Լէյկին:

Ս. Պետերբուրգի ռուս կանանց մի շրջան պատ-
րաստում է մի պատկ Տուրքմենիկի թաղման հան-
դիսին և իր ներկայացուցչին էլ կունենայ հանդի-
սի ժամանակ:

Մենք ստացանք Մոսկույից 115 ռուբլ յօդուտ
վանի կենտրոնական դպրոցի: Այդ գումարը գո-
յացել է մի ներկայացուցչի, որ տրվեցաւ Մոսկ-
ույում հայ ուսանողներին, մասնակցութեամբ հայ
տաղանդաւոր դերասան պ. Արամեանի:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՆՑ ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ԻՐԱՌՈՒՆՔԸ ԱՆԳ-
ԼԻԱՑՈՒՄ

Վիկտորուհի Գարբէրտս «Nouvelle
Revue» ամսագրի օգոստոսի տետրակում
մի յօդուած տպեց, որի մէջ խօսում է
կանանց ընտրողական իրաւունքի մասին և
պատմում է այդ խնդրի ծագելու պատմու-
թիւնը: Արդէն մի քանի տարի է—ստում է
Գարբէրտս—որ բոլոր երկրներում ծագել
է կանանց քաղաքական իրաւունքներին վե-
րաբերեալ հարցը: Միացեալ-Նահանգներում
տաք վիճաբանութիւնների առարկայ էր դար-
ձել այդ խնդիրը և մի քանի նահանգներում
դա յօդուած կանանց վճռվեցաւ: Աւստրալիա-
յի, Նոր-Յէլանդիայի և Կապի ներկայացուց-
չական ժողովները նոյնպէս քննադատում
էին կանանց ընտրողական իրաւունքը, իսկ
Կանադայի միլիտարութեան զուլթը մի օ-
րինադիւմ ներկայացրեց նրանց այդ իրա-

նայի միւս կողմը և Սաւոն: Իշխանութեան մէջ
բնակվող սերբերին կարելի է այսպէս նկարա-
գրել.—նորա սիրում են իրանց կանանց, որոշվում
են իրանց ուղիղ բնաւորութեամբ, պարզաբար-
թեամբ և չը գիտեն զոդութիւն: Իշխանութեան
մէջ բնակվող սերբերը մինչև այժմ ապրում են
այն նահապետական դրութեան մէջ, որի պատճառով
իւրաքանչիւր յանցաւոր նայում է պատժին, ինչ-
պէս Աստուածային մի պատճառի վրա: Բայց և
մեզանում այս դրութիւնը երկար չի տևի: Ահա
տարուց տարի տարածվում են «նորութիւնները» և
դուրս հետ միասին բարբերի ապականութիւնը: Եւ
ահա կանցնի մի օր և իցէ 50 տարի—և մեզա-
նում եւ կը սկսվեն շինվել բանտային մեծ փա-
կանքներ, իսկ այժմ յանցաւորներին առանց ժա-
նարմների հսկողութեան ենք կալանաւորում: Այս
տեսակ նահապետական դրութիւնը իրաւաբանին
մատակարարում է վերին աստիճանի շատ և հե-
տաքիւր նիւթեր: Այս նիւթերի հետ լաւ ծանօ-
թանալու համար հարկաւոր է լինել լաւ դիմող
հոգեբան և պէտք է հիմնաւոր գիտենալ սերբա-
կան ժողովրդական բարբառը: Յայտնի Բաշը գրեց
սերբիացիների վարքի և բնաւորութեան մասին մի
հաստ գիրք, բայց առարկան դեռ իսկապէս չէ
ուսումնասիրված: Գիտես Բաշը այդ գիրքը:

— Այո:
— Հա, շարունակեց Գեմանովիչը.—Բաշը չը
գիտեր ոչ մի սերբական բառ, և չէր կարող խօ-
սել ոչ մի սերբի հետ: Բաշը սերբերի մէջ գրում
էր իր հեղինակութիւնը ինչպէս մի կոյր և հաւա-
տում էր այն տեսակ պատմութիւնների, որոնք
կարօտ էին մեծ ստուգութեան: Բայց մեզ կարելի

ուսնը տալու մասին: Իտալական պատգամաւորները ժողովը նոյնպէս քննում էր կառավարութեան առաջարկութիւնը՝ ձայնի իրաւունքը չնորհել կանանցը առեւտրական և գաւառական ընտրութիւններէ ժամանակ: Նոյնպիսի պահանջներ յայտնուեցան Գերմանիայում շատ տարածված լրագրիւններ: Ֆրանսիայում ևս ձայններ են լսուիլ յօգուտ կանանց ընտրողական իրաւունքներէ, բայց սովորականին հակառակ, ֆրանսիան, որը միշտ Եւրոպայի յառաջագնաց գոնդին է կազմում, այդ հարցում թողնում է ուրիշ ազգերին այդ շարժմանը զուգն կանգնել, և ղեռ ծիծաղելի կողմիցն է ներկայացնում այդ խնդիրը, որ լուրջ ուշադրութեան արժանի է: Իսկ այդ իրաւունքի համար վարած պատերազմի զինուոր դաշտը գտնվում է անդլիական հողի վրա: Բայց, մի և նոյն ժամանակ, հէնց նոյն իսկ Անգլիայում ամեն դասակարգի հասարակական կարծիքը ուրիշներէ աւելի նախապատրաստված է կանանց քաղաքական իրաւունքներէ փոփոխութեան համար:

1866 թ.ին կանանց ընտրողական իրաւունքին վերաբերեալ հարցը յանկարծ Անգլիայում քաղաքական նշանակութիւն ստացաւ, երբ Զոն-Ստիւարտ Միլ առաջարկեց համայնքների ժողովին կանանցը ձայնի իրաւունք տալ պարլամենտական ընտրութիւններէ ժամանակ: Նրա պերճախօսութեամբ յաջողակված, համայնքների ժողովի 72 անդամներ քուէարկեցին նրա հետ միասին: Բայց պէտք է ճշմարտանասել, որ այդ ժամանակից Անգլիայի քաղաքական մարդկանց մեծամասնութեան աչքում Զոն Ստիւարտ Միլ դարձաւ մի idee fixe ունեցող մարդ, իսկ Անգլիայում այգպիսի մարդիկ չեն կարող պարլամենտական յաջողութիւն ունենալ: Հետեւեալ տարին նա կորցրեց իր տեղը համայնքների ժողովում և այլ ևս կրկին այնտեղ չը վերադարձաւ: Բայց յօգուտ կանանց սկսված խառնակաց արշաւանքը, առաջին նշանը, որ տուեց Զոն-Ստիւարտ Միլ, իր անձը զոհ բերելով դրան, անսովոր արագութեամբ տարածվեցաւ: Ինչ որ սկզբում մի քանի տարօրինակ մարդկանց ցանկութիւն էր համարվում, այն շուտով նշանաւոր քաղաքական խնդիր

դարձաւ և մնաց: Իրանց իսկ լքով և մարդասիրական գործերով յայտնի կանայքը շտապեցին կանգնել բարձրացրած դրօշակի տակ: Բարձր դիրք ունեցող տղամարդիկը նպատակեցին նրանց: Յակոբ Բրայտ աշխատում էր առաջ մղել այդ հարցը, որը պարլամենտում առկա էր միայն, և 1868 թ.ին այդ առաջարկութիւնը ընդունվեցաւ երկրորդ ընթերցանութեան ժամանակ 33 ձայների մեծամասնութեամբ: Բայց այդ, ի հարկէ, կանանց ընտրողական իրաւունքներէ վերջնական յաղթութիւնը չէր: Ամբողջ միախնդրեալ կազմելով յօգուտ նոր վարդապետութեան, մասնակցում էր այդ միախնդրեալին աւելի հետաքրքրութիւնից զրգված, քան թէ համոզմունքով: 1868 թ.ին ձայնատուութեամբ լոյս աշխարհ դաւով այդ հարցը, կառավարութիւնը արգելքներ դրեց զրա դէմ, և կանանց ընտրողական իրաւունքներին վերաբերեալ օրինագիծը (բիլլ) վերջնականապէս մերժվեցաւ, և այն ժամանակից տարուց տարի ենթարկվում է նոյն վիճակին: Բայց կանանց իրաւունքներէ կողմնակիցները վճռեցին առաջ տանել իրանց միտքը և սակաւ առ սակաւ պատրաստել բոլոր ազգերի հասարակական կարծիքը յօգուտ այդ հարցին: Կանանց ընտրողական իրաւունքի պաշտպանները արդէն տան և հինգ տարի է, որ գործում են: Մեծ քաղաքներում, նահանգներում, ուր որ միտնեցին էին կազմվում, կանայք բարձրանում էին ամբիօններէ վրա և պերճախօսութեամբ պաշտպանում էին իրանց իրաւունքները: Սկզբում նրանց շատ ծաղրում էին, բայց նրանք խօսում էին լաւ, լուրջ ու չափաւոր կերպով, և այն ժամանակ տղամարդիկ սկսեցին գտնել, որ նրանց (կանանց) ներկայութիւնը փոխում է ժողովներէ տաղանդալի միակերպութիւնը: Արքայադուին իշխանութիւնները անյարմար չեն համարում հետեւել թագուհու, իրանց մօր, օրինակին, և մասնակցում են ժողովներին: Բարձր արեստօկրատիային պատկանող կանայքը նմանվում և հետեւում են նրանց: Լէդի (տիկին) Աբերդին, լէդի Զոն-Մաննէրա, լէդի Բիտլի և ուրիշները խօսում էին բազմամարդ ժողովներում: 1880 թ.ին վերջին ընդհանուր ընտրութիւնների ժամանակ շատ

ընտրողական շրջաններում կանայքը մասնակցում էին քաղաքական պրօպագանդային: Ընտրութեան պատերի վրա կայքում էին յայտարարութիւններ, որոնց մէջ բարձունհի Բիտլի, Բիտլի Կուտտսէ յայտնում էր իր կարծիքը յօգուտ պահպանողական կանգնուածի: Այժմ ոչ մի կին չը կայ Անգլիայում, որը չը գիտնար կանանց հարցին զրուութեան մասին: Յօգուտ դրա խօսում են և Ջահիլ, գեղեցիկ օրիորդներ և ստորին դասակարգի կանայքը: Մահուդ վաճառող մի կին, որը խանութ ունի փողերի քաղաքում, չէ հասկանում, թէ ի՞նչ իր ձայնը ընտրութիւններէ ժամանակ աւելի պակաս նշանակութիւն ունի, քան իր հարեան տղամարդի ձայնը:

Ֆրանսիայում կանանց ընտրողական իրաւունքին վերաբերեալ հարցը համանման է համարվում ծայրայեղ դեմոկրատիական դասի արներին, իսկ Անգլիայում, ընդհակառակ, այդ հարցը նպաստաւոր է արիստօկրատիական կուսակցութեան: Միթէ անկանօնութիւն չէ, որ մշտական բնակութիւն ունեցող կիսազրազէտ բանւորը ընտրողական իրաւունք ունի, իսկ ահագին կուսակցութեան ունեցող կանայքը զրկված են քաղաքական ազդեցութիւնից: Առ հասարակ, արիստօկրատիային պատկանող կանայքը շատ պատճառներ ունեն ձայնի իրաւունք ցանկանալու ընտրութիւններէ ժամանակ: Սակայն տարբեր (էրայի) ժամանակից մինչև այժման դարի սկիզբը, այլի կինը իր ամուսնու մահից յետոյ ստանում էր այն հողերի երրորդ մասը, որ պատկանում էին իր մարդուն: Մի քանի տարի առաջ, պարլամենտը փոփոխեց այդ օրէնքը, և այժմ ամենահարուստ լուրջ կարող է իր այլի մնացած կնոջը առանց կոպէկի թողնել: Եթէ որ կանայք քաղաքական իրաւունքներ ունենային, այն ժամանակ նրանք չէին թող տալ, որ տղամարդիկ այդպէս ի չար գործածէին իրանց շահերը:

(Կը շարունակվի)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Figaro» լրագիրը հաղորդում է, որ չինական զեռուստի մարկի Զենգի տեսակցութեան ժամանակ ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստր

Շալմէ-Լակուրի հետ, կայացան զինուոր հիմունքները ֆրանսիայի և Չինաստանի մէջ համաձայնութիւն կայացնելու համար: Մարկի Զենգ հեռագրով հաղորդեց իր կառավարութեանը համաձայնութեան այդ նախագիծը:

—«Weser-Zeitg.» լրագիրը հաղորդում է, որ գերմանական ծովային Ֆոն-Դեր-Զոյց, որը վեց շաբաթ առաջ Նիւ-Նօրկից ուղևորվեցաւ Արևելեան Ասիա, հրաման ստացաւ ժողովել արեւելեան կայսրաններում կանգնած նաւերը և այդ նաւատորմի հետ այցելել զանազան նաւահանգիստներ: Այդ կարգադրութիւնը արված է ի նկատի ունենալով ֆրանս-չինական պատերազմի կարելութիւնը: Այդ կողմերում սպրդող գերմանացիները կը դիտենան, որ նրանք պաշտպանութիւն կը դանեն, եթէ տեղացիները կը յարձակվեն եւրօպացիների վրա:

—Շեֆելդի ժողովի մէջ մարկի Զարտինգտօն ասեց, որ սխալ կարծիք է, իբր թէ Լուին կալանաւորել կարող էր անհամաձայնութեան առիթ տալ ֆրանսիայի և Անգլիայի մէջ: Ոչ ոք չէ կարող ենթադրել, որ ֆրանսիայի որ և է պետական անձն ներկայումս ցանկանար անբաւականութիւն ունենալ Անգլիայի կամ եւրօպական մի այլ պետութեան հետ:

—Իտալական պատերազմական մինիստրի «Esercito italiano» լրագիրը հաղորդում է, որ պատերազմական մինիստրութիւնը չուտով կը պահանջի պարլամենտից արտաքին կարգի կրեդիտ Ապենին լեռների վրա ամրացնել կառուցանելու համար:

—«Telegraphe» լրագիրը հաղորդում է մի թղթակցի խօսակցութիւն սպանիական թագաւորի հետ: Թղթակիցը ասում է, որ սպանիական թագաւորը շատ համակրում է ֆրանսիային, բայց նրա կարծիքով, Սպանիայի աշխարհագրական դրութիւնը պահանջում է զգուշանալ այն ամեն բանից, որ կարող է խանգարել նրա հանգստութիւնը: Թագաւորը ասեց, որ նրա Աստորիա ուղևորվելու նպատակն է այցելել իր կնոջ ընտանիքին: Բերլին գնում է նա կայսրին այցելելու և գերմանական զինուորական գործի առաջադիմութեան հետ ծանօթանալու համար: Ալֆոնս թագաւորը չէ սիրում մինիստրական փոփոխութիւններ, որովհետև նրանք թուլացնում են կառավարութեան բարդական ազդեցութիւնը: Բայց այնուամենայնիւ սպանիական մի քանի մինիստրներ չուտով պէտք է փոփոխվեն:

—Ժընևիւմ ապրող ֆրանսիացիները մեծ ճաշկերպի են պատրաստում ի պատիւ Վիկտոր Հիւգօի: Կախին Արագօ, Զօրիլա և Շվեյցարիայում գտնված ուրիշ շատ նշանաւոր անձինք խոստացել են ներկայ գտնվել այդ ճաշկերպի:

—Նորբերում Ամստերդամի մէջ բացվեցաւ մի ջաղապիւն բժշկական կոնգրէս: Կոնգրէսի բացման առաջին ճառը արտասանեց Ամստերդամի համալսարանի պրօֆէսոր Սոսկվիս:

քերից լուծած հարուստ աւար: Նա միշտ իջեւում էր Հան *) հիւրանոցում, Հին-Սերբիայի սահմանների վրա: Այնտեղ նա զինուորական պիտուքի նոր պատրաստութիւն էր տեսնում և ուղևորվում էր իր օրսի տեղը: Թիւրքերից խառնվեցին նա իշխողութեան համար արժանապատում էր: Հօրօստասը յաճախ յայտնում էր հիւրանոցում: Ամբողջ սահմադի իւրաքանչիւր երկրօտարը կարող էր հարկւր անգը պատմել Հօրօստասի կեանքից: Մի անգամ այս հիւրանոցում հաւաքված էր երկրօտարների մի ուրախ խումբ քեֆ անելու համար: Սրբա հարբելով սկսեցին զանազան պատմութիւններ անել Հօրօստասի կեանքից: Խօսողներից մինը հաւատացնում էր, որ Հօրօստասը մի անգամ տաճիկ բողոք սեղմելով, խեղդեց նրան:

—Lazes! (դու սուտ ես ասում) ասեց այդ միջոցին պատմողը ականջին մի հարքած երկրօտարը, —մենք հրաշքների չենք հաւատալ:

—Ի՞նչպէս, ի՞նչպէս: Ես սուտ եմ խօսում, արդարեւ նեղացած պատմողը: Ես զրազ կը դամ... Այն, դու, կատուի սերունդ: Այո, ես կը խեղդեմ նրան, ով կը համարձակվի ինձ ընդմիջել: Կը խեղդեմ, կը ճգնեմ...

Այս խօսքերի դէմ տաքացած ընկերութիւնը սկսեց օրոտնջալ: Մի և նոյն վայրկեանում երեք առողջ երկրօտարներ թռչելով սեղանի վրա՝ բղաւցանեցին:

—Լաւ, լաւ: Սպասիւր, զրազ դանք: Տուր մեզ

*) Հան. —Հին սերբիական բառ է և նշանակում է հիւրանոց:

չէ լինել մեր ազգի դատաւորը: Այ, եթէ Սերբիա կամայիկն օտարազգի իրաւաբաններ, որոնք հասկանալին սերբերէն, եթէ ընկնէին նորանք մեր բանտերում, շարունակեց ֆրանսիական կրթութեանը, ինչ տեսակ հետադարձութիւններով կը հարստանային նորանք, ինչ տեսակ հարուստ նիւթեր կը հաւաքէին նրանք ամբողջ աշխարհի հոգեբանութեան համար: Մեղանում երբեք չեն պատահում արուեստական կամ ինչպէս անուանում են զկատարելագործված յանցաւորներ, ինչպէս միշտ լինում են հարկաներով և հաղարներով միտ տէրութիւններում: Մեր ժողովրդական յանցանքներին ձեռ միշտ ամենահասարակ բան է: Բէլգրադում կալանաւորների մէջ, բառի բուն նշանակութեամբ, չէ կարելի գտնել չղոզ կամ չխաբրայ: Մեղանում յարձակմանը, թաւալը, մարդասպանութիւնը, և այլ յանցանքները նպատակով երբեք չեն լինում: Համարեա ամբողջ սերբիական ժողովրդի յանցանքները լինում են միմեանց դէմ ունեցած նախանձից, կասկածաբանութիւնից և բարկացկոտութիւնից: Այս սերբիական ժողովրդական միակ յանցանքների պատճառը: Գանդանք գործելով, սերբիացիները դատաստանից չէ փախչում և համարեա միշտ ինքն է ներկայանում դատաստանի առաջ: Մարդասպանութեան գործի քննութեան համար առանձին վիանք հարկաւոր չեն: Գանդաւոր ինքն, ուղիղ սրտով, ճշմարտութեամբ պատմում է գործած յանցանքը: Սերբիական ժողովրդի մէջ շատ բարձր է դատաստանի և դատաւորի նշանակութիւնը. օրինակի համար, իմ աչքի առաջ, յանցաւորներից շատերը հրաժարվում էին նրանց առաջարկված պաշտպանից:

Մինչև այժմ յիշում եմ մի այդ տեսակ յանցաւորի գործը: —Հարած ժամանակ նա իր եղբայրակիցներից մինին հրացանի գնդակով սպանեց: Ես ցանկացայ նրա բանտարկելութեան ժամանակամիջոցը երկու տարով պակասեցնել:

—Չէ, պարոն, թողէք ինձ բանտում, եթէ ոչ իմ հոգին հանդիստ չի լինի:

—Երեկայից, —քաջախելով կերպով դարձաւ դէպի ինձ Գեմանովիչը, —երեկայից իմ տեղը մի ուրիշ բանտի վերատեսուչ ոչ թէ Սերբիայում, այլ մի որ և է ուրիշ տէրութեան մէջ, դիցուեց Պրուսիայում... Ի՞նչ կասէր այդ վերատեսուչը, եթէ բանտարկեալը նորանից խնդրէր արձակագիր ծնողներին մօտ Զատիկ կամ Միտրեան տօնին: Այո, պրուսական վերատեսուչը կը շուարէ, կը զարմանար, կը նեղանար և կը հրամայէր աւելացնել դորա վրա եղած հսկողութիւնը: Իսկ այստեղ, օրինակի համար, ես հանդարտ խոսելով կը թողնէի բանտարկեալին մի քանի ժամանակով իր ծնողներին մօտ, և հաւատացած եմ, որ նա անպատճառ իր ժամանակին կը վերադառնար:

Եւ իրաւ, իմ գրասենեակում երբեք չէ պատահել, որ արձակվածը այլ ևս չը վերադառնար իր ժամանակին: Եւ իւրաքանչիւրը նոյնանից երբեք տաղիւտութեան կամ չնորհակալութեան պատիւից զրգում, իր կնոջ կողմից բերում է ընծաներ, իր կարողութեան չափ, որոցոց համար: Շատ ժամանակ բերում են ընծաներ բանջարանոցի բոյակից:

—Այս, պարոն, ասում է սովորաբար ընծաբերողը, չը կարծեք թէ ես աղատութեան միջոցիս մտացել եմ ձեռ օրը ողորդ:

Այդ ժամանակ Գեմանովիչը ինձ տարաւ պա-

տուհանի մօտ: Տեղը պատուհանից շատ հիւսնալի էր: Համարեա մեր ոտների տակ միացած ոյժերով հոտում են Գոնայի և Վալի ալիքները: Հակառակ արեւմ գտնվում է Պանչօլայ գիւղը: Նա չըբաղաւթված էր բոսանիական-խորհրդաւոր ծխով և երկնայեան տօթով:

—Ահա, տեսնում եք, եղբայր պատուական, շարունակեց իմ հիւրասէր բարեկամը, —ինձ համար սուրբ և թանգ է իմ «բանտի վերատեսուչ» պաշտօնը, ինձ համար սուրբ է ինչոքը —մտաւորապէս բարձրացնել յանցաւորներին: Բայց ես պէտք է քեզ ասեմ, որ մի քանի ժամանակ տօնանից առաջ, ես քիչ էր մնում զո՞հ գնայի իմ պաշտօնին: Մտածում էի, որ արդէն մօտեցել է իմ վերջին րօպէս... Ձեզ բացատրեւ համար, ես կը պատմեմ իմ հետաքրքիր վէպ —նկարագրելով սերբիական ժողովրդական կենդանի պատկերը, կը պատմեմ ձեզ Հայդուկ Հօրօստասի կեանքից մի անգը: —«Այս Հօրօստասը մի հակայ էր իր հասակով և կէս սաժնանոց ուսերով: Հօրօստասի ծննդավայրն էր Հին-Սերբիան և մի քանի տարի հայրուկ էր մեր սահմաններում *): Սորա մասին ամբողջ սահմադում պատմում էին անհաւատալի առասպելական անեկդոտներ: Խօսում էին թէ՛ միայն նա իր ձեռքով սպանել է 100 տաճիկ: Իր հայրուկեան ճանապարհորդութիւնից վերադառնալով, նա միշտ իր հետ բերում էր թիւր-

*) Սերբիայի հայրուկների ընկերութիւնը մի մասնաւոր միաբանութիւն էր, որը պաշտպանում էր խաղաղ քաղաքացիներին տաճիկների բռնութիւններից: Դրա սրբազան պարտականութիւն էր սերբ կանանց և աղջիկների անպատուութեան վրէժը լուծել:

Թարգմ. Բաղրատ Պիճիկեանց

